ILK O‘ZBEK HUQUQSHUNOS AYOLI – XADICHA SULAYMONOVA

Mahamadaliyeva Gulhayo Mirzaumar qiz
Mansurova Gulilola Mirsaidjon qizi
TDYU huzuridagi H.K.Muhitdinova nomidagi akademik litseyining 105-guruh talabalari

Annotatsiya Ushbu maqolada O‘zbekiston huquqshunoslik tarixida alohida o‘rin tutgan olima va davlat arbobi Xadicha Sulaymonovaning hayoti hamda ilmiy-pedagogik faoliyati yoritiladi. Uning yuridik ta’limni rivojlantirish, huquqshunos kadrlar tayyorlash, jinoyat huquqi fanini rivojlantirish va sud-huquq tizimini takomillashtirishdagi xizmatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, Xadicha Sulaymonovaning O‘zbekistonda yuridik fanlari doktori ilmiy darajasiga ega bo‘lgan birinchi ayol sifatidagi tarixiy o‘rni haqida fikr yuritiladi.

Kalit so‘zlar: Xadicha Sulaymonova, huquqshunoslik, jinoyat huquqi, akademik, professor, Adliya vaziri, Oliy sud, yuridik ta’lim, xotin-qizlar.

Abstract: This article examines the life and scholarly-pedagogical career of Khadicha Sulaymonova, a scholar and stateswoman who holds a distinguished place in the history of jurisprudence in Uzbekistan. It analyzes her contributions to the development of legal education, the training of legal professionals, the advancement of criminal law, and the improvement of the judicial-legal system. Furthermore, the article discusses Khadicha Sulaymonova’s historic significance as the first woman in Uzbekistan to earn the academic degree of Doctor of Legal Sciences.

Keywords: Khadicha Sulaymonova, jurisprudence, criminal law, academician, professor, Minister of Justice, Supreme Court, legal education, women.

Kirish

Tarixda shunday insonlar bo‘ladiki, ularning hayotini faqat egallagan lavozimlari yoki olgan ilmiy unvonlari bilan baholab bo‘lmaydi. Ularning haqiqiy qadri o‘zlari yashagan davrda qanday iz qoldirgani va keyingi avlodga qanday yo‘l ochib bergani bilan belgilanadi. Xadicha Sulaymonova ana shunday tarixiy shaxslardan biridir. XX asrning birinchi yarmida O‘zbekistonda huquqshunoslik sohasi hali shakllanish jarayonida bo‘lgan bir paytda Xadicha Sulaymonova ushbu yo‘nalishda ilmiy va amaliy faoliyat olib bordi. U sud tizimida ishladi, oliy ta’limda dars berdi, ilmiy tadqiqotlar olib bordi, yuridik fanlari doktori va professor darajasiga erishdi. Keyinchalik esa O‘zbekiston SSR Adliya vaziri va Oliy sudi raisi kabi mas’ul lavozimlarda faoliyat yuritdi.

Shuning uchun ham uning hayot yo‘lini o‘rganish faqat bir olimaning tarjimai holini o‘rganish emas, balki O‘zbekiston huquqshunosligi va yuridik ta’limining shakllanish tarixiga nazar tashlashdir.

Xadicha Sulaymonovaning huquqshunoslikka kirib kelishi

Xadicha Sulaymonova 1913-yil 3-iyunda Andijon shahrida tug‘ilgan. U yoshligidan ta’lim olishga intilib, keyinchalik o‘z hayotini huquqshunoslik sohasiga bag‘ishladi.

1935-yilda Toshkentdagi Sovet qurilishi va huquq institutining yuridik fakultetini tamomlagan. O‘sha davr uchun huquqshunoslik kabi murakkab va mas’uliyatli sohada ayol mutaxassisning yetishib chiqishi alohida ahamiyatga ega edi.

Oliy ta’limni tugatgach, u sud tizimida amaliy faoliyat boshladi. 1935–1938-yillarda xalq sudyasi va O‘zbekiston SSR Oliy sudi a’zosi sifatida ishladi. Keyinchalik esa ilmiy faoliyatga katta e’tibor qaratdi.

Menimcha, Sulaymonovaning faoliyatidagi eng muhim jihatlardan biri shundaki, u huquqni faqat nazariy jihatdan o‘rganib qolmadi. U sud amaliyotini ham ko‘rdi, talabalarga dars berdi va davlat boshqaruvida

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

huquqiy masalalar bilan shug‘ullandi. Bu esa uning huquqshunos sifatida har tomonlama shakllanishiga yordam bergan.

Ilm yo‘lidagi katta qadam

Xadicha Sulaymonovaning hayotidagi muhim bosqichlardan biri uning ilmiy faoliyati bilan bog‘liq. U 1939–1941-yillarda Moskva yuridik institutining aspiranturasida tahsil oldi.

Ilmiy izlanishlarini davom ettirgan Sulaymonova 1951-yilda yuridik fanlari doktori ilmiy darajasiga ega bo‘ldi. Manbalarda u O‘zbekistonda yuridik fanlari doktori ilmiy darajasini olgan birinchi ayol sifatida qayd etiladi. 1952-yilda professor ilmiy unvoniga ega bo‘lgan.

Bu natijalarni bugungi kun mezonlari bilan oddiy qabul qilish mumkin. Ammo tarixiy sharoitni hisobga olsak, mazkur yutuqning ahamiyati yanada yaqqol ko‘rinadi. Chunki Sulaymonova o‘zidan keyingi ayol huquqshunoslar uchun ilmiy faoliyatga kirib borish imkoniyatini amalda namoyish etgan. 1956-yilda Xadicha Sulaymonova O‘zbekiston Fanlar akademiyasining haqiqiy a’zosi — akademigi etib saylandi. Shu tariqa u huquqshunoslik sohasidagi ilmiy salohiyatini eng yuqori akademik darajada namoyon etdi.

Muhokama va natijalar

Xadicha Sulaymonovaning hayoti va faoliyatini o‘rganish shuni ko‘rsatadiki, u O‘zbekiston huquqshunosligi rivojiga ilmiy, pedagogik va amaliy faoliyati orqali katta hissa qo‘shgan. Uning yuridik fanlari doktori, professor va akademik darajalariga erishishi o‘zbek ayollarining ilm-fan sohasidagi faoliyati uchun muhim tarixiy qadam bo‘lgan.

Shuningdek, Adliya vaziri va Oliy sud raisi sifatidagi faoliyati uning ilmiy bilimlarini huquqiy amaliyot bilan uyg‘unlashtira olganini ko‘rsatadi. Tadqiqot natijalari Sulaymonovaning yuridik kadrlar tayyorlash, huquqshunoslik fanini rivojlantirish va sud-huquq tizimini takomillashtirishdagi xizmatlari uning tarixiy merosini belgilab berganini ko‘rsatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati :

1. Hakimov M.X. Akademik Xadicha. Doktor yuridicheskix nauk, professor, akademik X.S. Sulaymonova. 1913–1965. — Toshkent: O‘zbekiston, 1972. — 83 b.
2. Hakimov M.X., Ahmedov F., Saidov A. Xadicha Sulaymonova — huquqshunos, olima,
3. davlat arbobi. — Toshkent: O‘zbekiston, 1993. — 151 b.
4. Sulaymonova X.S. Sobranie sochineniy. 1–3-jildlar. — Toshkent, 1967–1971.
5. O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi. “Sulaymonova Xadicha” maqolasi. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti.
6. O‘zbekiston Fanlar akademiyasi. Ma’rifatparvar ayollar. — Toshkent: O‘zbekiston Fanlar akademiyasi.
7. Mavlonova M.A. Pervaya jenshchina-yurist Uzbekistana: jizn i deyatelnost Xadichi Sulaymanovoy. // Modern Science and Research. — 2025. — №11. — B. 194–198.
8. Xakimxo‘jayeva S.K. Akademik olima — Xadicha Sulaymonova ilk o‘zbek huquqshunos ayoli. // Tadqiqotlar. — 2026. — №82. — B. 201–204.
9. O‘zbekiston Milliy axborot agentligi (O‘zA). “Akademik Xadicha Sulaymonova tavallud topgan kun.” — 2025.
10. Xadicha Sulaymonova: hayoti va ilmiy faoliyati // ZiyoNET/Ziyosfera elektron resurslari.
11. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi materiallari. Xadicha Sulaymonovaning ilmiy va davlat faoliyatiga oid biografik ma’lumotlar. — Toshkent.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.